

М. В. Роїк, Л. А. Барштейн

Буряківництво



БУРЯКІВНИЦТВО – галузь сільського господарства, що спеціалізується на вирощуванні цукрових буряків як сировини для цукрової промисловості. У країнах з помір. кліматом сировиною для виробництва цукру є цукрові буряки – дворічна культура, яка на 1-му році вегетації утворює коренеплоди масою 600 і більше грамів з вмістом цукру бл. 18–20 %. Світ. площа посіву фабрич. буряків становить понад 9 млн га, що дає можливість отримувати з них 35–40 % заг. виробництва цукру в світі. Майже 80 % посів. площ цукр. буряків зосереджено в Європі. Україна за розмірами посів. площ посідає 1-е м. у світі (15– 17 %), на поч. 90-х рр. була однією з 6-ти країн – найбільших експортерів цукру в світі. Б. разом із насінництвом і цукровиробництвом становлять бурякоцукровий агропром. комплекс (БАК). Це цілісна ієрархічна система суб'єктів господарювання різноманіт. форм власності, які здійснюють виробництво насіння та плодів цукр. буряків, цукру та їх реалізацію. Структура комплексу: виготовлення засобів виробництва для вирощування цукр. буряків і цукру; вирощування буряків та виробництво цукру; вироб. і соц. інфраструктура.

Б. в Україні зародилося ще у 20-х рр. 19 ст. Перші цукр. заводи збудов. у Черніг. (1824, с. Макашине, нині смт Менського р-ну Черніг. обл.) та Київ. (1826, с. Трошин, нині Канів. р-ну Черкас. обл.) губ. Після будівництва цих і нових заводів центр Б. та цукроваріння перемістився з Росії в Україну, де поступово розвинулася мережа цукр. заводів, буряківничих госп-в, селекц. станцій (Немерчанська – 1886, Уладівська – 1888, Іванівська – 1897, Верхняцька – 1899, Миронівська – 1911). Галузь швидко набувала селекц.-насінниц. і технол. незалежності від розвинених на той час бурякосійних країн світу. Значний внесок у розвиток галузі зробили укр. підприємці Терещенки, Харитоненки, Браницькі, Бобринські, Бродські. 1913 площа посіву цукр. буряків в Україні становила 558 тис. га, врожайність – 167 ц/га. 1918 цукр. пром-сть націоналізовано, а н.-д. та селекц.-насінниц. станції об'єднано в єдину мережу й підпорядковано Гол. комітету Б. (пізніше Головцукор). Для методич. керівництва й розроблення наук. і практ. питань селекції 1922 в Києві створ. Наук. інститут

селекції (від 1992 – *Цукрових буряків інститут УААН*). Нові сорти й прискорене їх розмноження дали змогу вже у серед. 30-х рр. сповна забезпечити потреби галузі влас. насінням. До важливих періодів вітчизн. Б. належить початок індустріалізації галузі (випуск просап. трактора «Універсал» і першого спец. комплексу машин – 1934), створення високоцукристих сортів на Верхняц., Уладів. та ін. станціях. 1940 Україна мала 820 тис. га посівів цукр. буряків, урожайність – 155 ц/га, цукристість – 17,1 %. За часів 2-ї світової війни укр. Б. зазнало знач. спаду, однак уже 1950 перевершено довоєн. рівень виробництва (посівні площі становили 828 тис. га, закупівля сировини – майже 14 млн т, урожайність – 177 ц/га, цукристість – 17,7 %). Такий швидкий розвиток Б. відбувався за рахунок екстенсив. землеробства, посилення експлуатації земел. угідь, що призвело до погіршення їхнього стану. У колгоспах до роботи над обробітком буряк. плантацій залучалися не лише всі дорослі працівники, а й школярі. Наприкінці 50-х рр. площа під цукр. буряк зросла до 1457 тис. га, закупівля сировини – до 29 млн т, урожайність – до 200 ц/га. В Україні вперше у світі була створена однонасінна форма цукр. буряків ([О. Коломієць](#), Г. Мокан, О. Попов, М. Бордонос, [В. Зосимович](#), [І. Бузанов](#)), що відкрило перспективи виробництва за індустр. технологією. Впровадження нової технології з використанням однонасін. сортів і випуск комплексу досконаліших машин (культиватори КРУ-5,4; 2КРН-2,8; сівалки СКРН-12, СТСН-6А, бурякокомбайни КС-3а та ін.) зумовило 1965–70 підвищення врожайності на 61 ц/га, а продуктивності праці – майже на 30 %. Найвищі показники в Б. були 1976: врожайність – 345 ц/га, закупівля сировини – 51,2 млн т. Однак механізація робіт і в найкращі для Б. часи була недостатньою, тож регулярно значна частина врожаю залишалася незібраною в потрібні строки. Створений на поч. 80-х рр. перший однонасін. диплоїд. гібрид на стерил. основі – «Ювілейний» – започаткував появу низки вітчизн. чоловічо-стерильних (ЧС) гібридів (Уладівський ЧС 5, ЛВ ЧС 21, ЛВ ЧС 31, Український ЧС 70, Іванівський ЧС 33 та ін.). Потенціал продуктивності нових однонасін. ЧС гібридів і сортів вітчизн. селекції склав: врожайність – 500–700 ц/га, цукристість – 18–19 %, збір цукру – 10–12 т/га. В Україні виведено 35 таких сортів і гібридів. До 1990 Україна була найбільшим у світі виробником буряк. цукру. 1990 посівна площа цукр. буряків становила 1,6 млн га, закупівля сировини – 43,6 млн т, виробництво цукру – 4,9 млн т, 54 % якого продавали за межі України, вирощено буряків – 44,3 млн т, вироблено цукру – 5,4 млн т (3,4 т/га). Окремі господарства стабільно отримували врожайність бл. 500 ц/га. Але в останні роки у зв'язку з криз. станом більшості бурякосійних госп-в, низьким рівнем матер.-тех. забезпечення, врожайність цукр. буряків значно зменшилася (до 180 ц/га), а галузь опинилася в стані екон. занепаду. Україна займає одне з перших місць у світі з виробництва насіння цукр. буряків. Сприятливі умови для вирощування цієї культури дають можливість одержувати таку кількість насіння, що його вистачає й для влас. використання, й для експорту. БАК України охоплює майже 7 тис. колект. і стільки ж фермер. госп-в, 192 цукр. заводи потуж. 507 тис. т переробки сировини на добу, 7 насінневих заводів, розгалуж. мережу бурякоприймал. пунктів. Наук.-тех. забезпечення галузі здійснюють 2 НДІ, 7 дослідно-селекц. станцій і 7 дослід. госп-в. У

зв'язку з перебудовою госп. структур та екон. кризою остан. років у БАК України відбулися негативні зміни: урожайність знизилася до 170–180 ц/га, щорічне виробництво буряків до 26–29 млн, цукру – до 2 млн т. 1998 науковці Інституту цукр. буряків УААН розробили й запропонували урядові України «Загальну концепцію реформування і розвитку бурякоцукрового виробництва України», яка передбачає повернення втрачених позицій у світ. виробництві сировини і цукру на основі впровадження нових високоврожай. гібридів цукр. буряків і технологій їх вирощування, модернізації цукр. промисловості, радикал. реформування організац.-прав. та майнових відносин.

Рекомендована література

1. Свекловодство. Т. 1. К., 1940;
2. Т. 2, К.; Х., 1951;
3. Т. 3. К., 1959;
4. Биология и селекция сахарной свеклы. Москва, 1968;
5. Ткаченко О. М., Роїк М. В. Українська інтенсивна технологія вирощування цукрових буряків. К., 1998;
6. Роїк М. В. Буряки. К., 2001.

Бібліографічний опис:

Буряківництво / М. В. Роїк, Л. А. Барштейн // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2004. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-38218>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).